

Mednarodni simpozij

Umetnost kamišibaja
Beseda podobe in podoba besede

10 do 12 maj 2018, Ljubljana, Slovenija

POVZETKI PRISPEVKOV IN BIOGRAFIJE

10. MAJ 2018

UVODNO PREDAVANJE
in
SKLOP I.: UMETNOST KAMIŠIBAJA

Kyoko Sakai, predstavnica IKAJA, mednarodne zveze kamišibaja na Japonskem (v sodelovanju s Hino Nagase)

Kamišibaj, njegove glavne značilnosti in privlačnosti

Založba Doshinsha je bila ustanovljena leta 1957. Od ustanovitve smo izdali že približno 2400 del kamišibaja in 600 otroških knjig. Doshinsha izvira iz študijske skupine za kamišibaj. Predstave kamišibaja so med drugo svetovno vojno uporabljali kot propagando za spodbujanje bojnega duha, zato imajo negativno zapuščino. Ko je gospod Kinji Muramatsu ustanovil Doshinsho, je izjavil: »Zdaj se poslavljamo od zgodb kamišibaja, ki so razpihovale bojni duh, in pozdravljamo zgodbe, ki so mirne, spoštujejo človeška življenja in ljubijo otroke.« Dolga leta sem urejala zgodbe kamišibaja ter slikanice za Doshinsho. Po petnajstih letih urednikovanja in desetih letih predsedovanja sem zdaj predsedujoča članica.

Kaj so glavne značilnosti in privlačnosti kamišibaja? Zgodba kamišibaja se odvije, ko v leseni oder *butai* vstavimo serijo posameznih listov in jih menjavamo, medtem ko beremo besedilo. Ker je ilustracija na sprednji strani lista, besedilo pa na zadnji, se mora nastopajoči obračati proti občinstvu. Tako je format kamišibaja drugačen od slikanic. Strani slikanic so zvezane, tako da bralec gleda slike, medtem ko bere besedilo in obrača strani. Ta razlika v formatu povzroči razlike v ključnih značilnostih slikanic in zgodb kamišibaja.

Delo kamišibaja se pojavi v odru *butai* in se razširi med gledalce, saj je treba med predstavo menjavati liste. Občinstvo se osredotoči na nov list, ki se pojavi. Trenutek, ki ga nastopajoči porabi za menjavo lista, je dragocen: občinstvu dovoli, da se posveti novi ilustraciji. Temu trenutku v japonščini rečemo *ma* (premor). Nastopajoči stoji poleg odra, ki vsebuje zgodbo, in bere besedilo, napisano na zadnji strani listov. Nastopati začne z vsem srcem, sočustvuje z liki in se sporazumeva z občinstvom. Pozornost in komunikacija občinstva ustvarjata *kyokan* (skupna čustva), ki zgodbo približujejo občinstvu. Obstoj *kyokana* je osnova za dobro predstavo.

Ker predstave kamišibaja ustvarjajo *kyokan*, je njihova vsebina pomembna: potrebujemo namreč temo, o kateri želimo deliti svoja čustva. Ko predstavljamo dela kamišibaja, poskušamo uresničiti čudoviti svet *kyokana*, s čimer ustvarjamo srečo in mir za vse.

Kyoko Sakai se je rodila leta 1946. Diplomirala je iz ekonomije na Univerzi Hosei. Postala je glavna urednica in deset let delala kot predsednica in direktorica založbe Doshinsha Publishing v Tokiu, ki je znana po izdajanju otroških knjig in kamišibajev. Uredila je številna popularna dela, kot je slikanica Kazua Iwamura *Štirinajstčlanska družina* (*The Family of Fourteen*). To delo je izšlo v trinajstih državah – po svetu je prodanih več kot deset milijonov izvodov. Delo *Mačka, ki rada slika* (*Cat Who Likes to Paint*), ki ga je napisala in ilustrirala Kayako Nishimaki, je leta 1987 zmagalo v kategoriji slikanic za nagrado Kodansha Publication Culture Award for Children's Books. Kyoko Sakai je prav tako uredila delo *Dogodivščina v omari* (*The Adventure in the Closet*), ki je doseglo rekordno prodajo. Uredila je številne čudovite kamišibaje, kot sta *Vrabc s prstriženim jezikom* (*The Tongue-Cut Sparrow*) in serija *Robot Kamii* (*Kamii the Robot*). Leta 2001 je postala ena od soustanoviteljic Mednarodne japonske zveze za kamišibaj (International Kamishibai Association of Japan, IKAJA). Organizira seminarje o kamišibaju in predava tako na Japonskem kot na Nizozemskem, v Franciji, Nemčiji, Švici, Indiji, Maleziji, Singapurju ter na Kitajskem. Obenem poskuša vzpostaviti teorijo kamišibaja, pri čemer sodeluje z Noriko Matsui. Njuno delo je zbrano v seriji vprašanj in odgovorov »Kako izvajati kamišibaj« (»How to Perform Kamishibai Q&A«) in »Minienciklopediji kamišibaja« (»Kamishibai Mini-encyclopaedia«). Je revizorka fundacije Iwasaki Chihiro Memory Cooperation Foundation, predavateljica na Nacionalnem

rehabilitacijskem centru, predsedujoča članica založbe Doshinsha Publishing ter predstavnica zveze IKAJA.

Hina Nagase se je rodila leta 1963 v Tokiu. V osnovni šoli je zelo rada brala otroške knjige. Že takrat je spoznala kamišibaj, ki jo je zelo očaral. V času srednje šole je živela v ameriških zveznih državah Maryland in New Jersey. Ko se je vrnila na Japonsko, je obiskovala Univerzo Sophia in leta 1986 diplomirala iz angleškega jezika na Oddelku za tuje jezike. Po diplomi je delala za Japan Airlines kot stevardesa za čezoceanske lete. Potem ko je pri letalski družbi dala odpoved, je začela študirati prevajalstvo, predvsem prevajanje otroških del. Njen prvi prevod dela *Escape from Shangri-La*, ki ga je napisal Michael Morpurgo, je izšel leta 2002. Takrat je tudi odkrila Mednarodno japonsko zvezo za kamišibaj (IKAJA) in začela tam delati kot tajnica. Njena glavna prevodna dela so *Tiger Boy*, *Monsoon Summer*, *Rickshaw Girl* (Mitali Perkins), *Love, Aubrey* (Suzanne LaFleur), *Anna Hibiscus* (Atinuke) itd. Zgodba *Rickshaw Girl* je bila leta 2010 izbrana za domače branje za petošolce in šestšolce. Delo *Love, Aubrey* je uvrščeno na priporočilni seznam knjig japonske zveze šolskih knjižnic (Japan School Library Association). Na Japonskem je večkrat predavala o kamišibaju ter nastopala z angleškimi predstavami kamišibaja v Franciji, Indiji, Maleziji in Singapurju.

Jelena Sitar Cvetko

Preseganje meja v zamejenem prostoru: dramaturški pogled na umetnost kamišibaj gledališča

Pripovedovalec zgodbe slika dogodke, prostore in junake v njih. Pripoved spremljajo čustva in občutki. Moč neposredne žive pripovedi, stare kot človeštvo samo, pomaga ljudem razumeti sebe in svet.

Medtem ko pripoved zahteva čas, pa slika/podoba omogoča takojšen odziv. Sugestivnost podobe vpliva na čute, občutja in čustva gledalcev. Moč podobe, stare kot človeštvo samo, pomaga ljudem do uvida.

Ko želimo s slikami povedati zgodbo, ko želimo zgodbo prikazati (tudi to početje spremlja človeka v času), potrebujemo niz slik. Podobe v svojem sosledju govorijo zgodbo. A zgodba se ne dogaja več nekoč (*mukashi mukashi* ali 'nekoč'). Dobila je svojo podobo, dobi svoje telo (utelešenje). Vidimo jo.

Besede in podobe, ki se v kamišibaju dinamično prepletejo in neločljivo povežejo, ustvarjajo sinergijo, novo umetniško bitje. Srečanje besed in slik se pri kamišibaju zgodi v butaju, praznem pravokotniku, in robu, ki zgodbo uokvirja in tako omeji sliko. Omejitve pa pomeni izvzetje: kar je v okvirju, je iz-vzeto iz našega sveta, zato se v njem lahko zgodi karkoli. Kaj je torej ZA okvirjem? Nadaljevanje slike? Svoboda? Vsekakor preseganje. Nov prostor, neznan svet, ki ga nikoli ne bi spoznali, če se ne bi odprla vratca odra – butaja. Če okvir butaja omogoča ustvarjanje novega prostora – prostora zgodbe, pa vratca butaja določajo čas zgodbe. Določajo, kdaj se bo ta začela in kdaj končala. Vmes si bodo v določenem ritmu sledili dogodki. Ritem narekuje pripovedovalec. Določa čas in način, kako si slike sledijo. In pripoveduje.

Pripoveduje o tistem, kar vidimo, še bolj pa o onem, česar ne moremo videti, tistem zadaj. In potem nam pokaže tisto zadaj, ko z odra potegne list. In zadaj je še en list ... Potapljamo se v zgodbo, globlje in globlje: z vsakim novim listom, z vsako novo sliko, z vsakim novim dogodkom. Kamišibajkar odstira in pripoveduje. Zgodba nastaja v njegovih rokah in v njegovih ustih, na njegovem obrazu. On pozna zgodbo, on nas vodi v zgodbo, on sam postane zgodba. On je med nami, je del nas. Če pa je del nas, je del nas tudi njegova zgodba.

Kamišibajkar je animator, daje dušo sleherni podobi, sleherni besedi. Podobe vstopajo v medsebojne odnose in se srečujejo med seboj ter s pripovedjo. Med njimi nastane valovanje, ki preseže ritem sosledja dogodkov, prizorov, podob. Takrat je animirano tudi občinstvo, ki čuti, kar vidi in sliši, ter tako spozna modrost, ki stanuje v globinah vsake zgodbe. Spozna pa tudi njenega avtorja, katerega duša posreduje zgodbo in se zrcali v duši gledalca. *Kyokan*.

Jelena Sitar Cvetko je dramaturginja in lutkarica, ki že trideset let prispeva k slovenskemu lutkarstvu. Raziskuje predvsem komorno lutkovno gledališče kot režiserka, dramaturginja in umetnica.

Podpisuje se pod več kot štirideset predstav v poklicnih lutkovnih gledališčih, med katerimi sta mednarodno najbolj znani *Dr. Faust* (Lutkovno gledališče Ljubljana) in *Ko je Šlemil šel v Varšavo* (Lutkovno gledališče Maribor). Deset predstav je ustvarila v lastnem lutkovnem gledališču Zapik, ki je znano po minimalističnem, interaktivnem in izvirnem pristopu k lutkarstvu. V predstavah gledališča Zapik avtorja Jelena Sitar Cvetko in Igor Cvetko raziskujeta meje oblik gledališča, kakršni sta uporaba prstnih lutk in kamišibaj.

V njeni poklicni biografiji jo najdemo tudi kot urednico revije *Lutka*, soustanoviteljico Hiše otrok in umetnosti ter umetniško vodjo Lutkovnega gledališča Ljubljana.

Od leta 2010 deluje tudi kot profesorica na Pedagoški fakulteti Univerze na Primorskem, kjer novim generacijam učiteljev predstavlja čarobni svet gledališča, lutkarstva in kamišibaja.

Gerhard Jäger

Kamišibaj in njegov transformativni duh

Spoštovanje tradicije

Kamišibaj je že stoletja podvržen neprestanemu procesu spreminjanja. Navdihoval je budistično filozofijo, laterno magiko, rojstvo junakov mange ter vojno propagando, dokler niso z njim začeli poučevati bontona in moralističnih vrednot v šolah. Od prodora v zahodni svet, kjer so to pripovedovalsko tehniko odkrili in sprejeli v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, vse več otrok in odraslih uživa v tej čarobni obliki pripovedovanja. Organizacije po vsem svetu globoko spoštujejo japonsko tradicijo in obenem prosto prirejajo in spreminjajo kamišibaj. V tem prispevku se posvečam raznolikosti umetniški tehnik in tem, s katerimi ustvarjamo zgodbe, oblikam ustvarjalnega pripovedovanja v sodelovanju z ateljeji ali delavnicami ter raznolikosti prizorišč.

Umetniške tehnike in teme

Številni umetniki in ilustratorji že leta eksperimentirajo z različnimi tehnikami in velikostmi, ko ustvarjajo nove zgodbe kamišibaja. Poleg risanja in/ali slikanja so popularne tehnike še kolaž, senčno gledališče, fotografije scenskih postavitev ali različnih materialov, priredbe tiskanih slikanic in vezene podobe. Umetniki nekatere tehnike izberejo, da bi presenetili občinstvo na vizualni ravni. Celo eksperimenti z belimi ali črnimi listi (ki predstavljajo snežni vihar ali temno noč) lahko pripeljejo do osupljivih rezultatov in sodelovanja občinstva. Izbira tem za zgodbe ter njihove vsebine se odmika od standardnih pravljic, legend in vzgojnega konteksta šolskega učnega načrta proti sodobnejšim vsebinam, ki so tesneje povezane z vsakodnevnim življenjem otrok in mladine, z ločenimi družinami, s problematiko priseljevanja ali spola itd.

Ustvarjalne pripovedovalske kombinacije

Po predstavi kamišibaja je mogoče prirediti ustvarjalne delavnice, ki se posvečajo kulturnemu ozadju specifične zgodbe, poleg tega pa obstajajo še številne možnosti, ki so odvisne od vsebine zgodbe in sposobnosti pripovedovalca. Kombinacije z zvoki, pesmimi in glasbenimi inštrumenti so precej pogoste, vendar je mogoče sklopu dodati tudi kuharske aktivnosti ali lekcije o znanosti. Tudi povezave z digitalnimi mediji so cenjene, treba je le paziti, da zgodbe ne izgubijo poetične moči. Na daljših delavnicah v šolah se bolje pokažejo različni talenti in domišljija otrok, prav tako pa je mogoče predstavo interdisciplinarno povezati z drugimi šolskimi predmeti.

Raznolikost prizorišč in sodelovanja

Prilagodljivost tega edinstvenega instrumenta se kaže v uporabi koles za kamišibaj, udobnih prizorišč na tleh ali pripovedovanja »iz roke« – vse to odpira širok razpon možnosti. Če pustimo ob strani pomen sodelovanja s šolami, je pomembno preučiti različna prizorišča in sodelovanja, ki jih lahko razvijamo za izvajanje projektov kamišibaja: izobraževanja za bodoče učitelje, izobraževanja ob delu za učitelje, umetnostno-družbene organizacije, zapore, domove za ostarele in zavode za ljudi s posebnimi potrebami, šotore, poulične festivale, plaže, kulturne ustanove, prehodne domove, družinske dnevne sobe, nakupovalne centre, muzeje, bolnišnice, knjižnice itd.

Vizualna pismenost

Trikrat verjetneje je, da bodo priseljenski otroci uspešno zaključili razred, če so v šoli redno v stiku z umetnostnimi aktivnostmi. Spodbujanje jezikovnih sposobnosti s kamišibajem ni le posredna oblika širjenja ljubezni do branja in knjig, temveč tudi nujen politični prispevek k trudu za enake možnosti. Tako bodo male papirnate drame postale še bolj nepogrešljive v našem postmodernem, domnevno »postnarrativnem« svetu.

Gerhard Jäger, rojen leta 1956 v Gradcu v Avstriji, je petnajst let delal v gledališču Serapions na Dunaju. Od leta 1990 do 1995 je sodeloval pri kulturnih projektih na jugu Avstrije, blizu slovenske meje.

V Bruslju je pred dvajsetimi leti ustanovil ABC (ART BASICS for CHILDREN oziroma »osnove umetnosti za otroke«), neprofitno organizacijo, ki deluje na meji med umetnostjo in izobraževanjem kot laboratorij za estetske izkušnje in ozaveščenost. Trenutno deluje kot umetniški koordinator organizacije.

www.abc-web.be

Silva Karim

Likovno formalni pristopi ter tehnike pri oblikovanju ilustracij za kamišibaj

Pri kamišibajski predstavi ima najpomembnejšo vlogo vizualni del. Dopolnjujeta ga gib in beseda, lahko tudi glasba. Ilustracija nam odpre široko polje možnosti: od realističnih do abstraktnih podob, od karikature do ekspresivnosti, od kolorističnih rešitev do asketskih, tonskih slik, od ploskovnih ilustracij do močnih prostorskih iluzij, od črtne risbe do slike, grafike, fotografije ... Vsaka likovna rešitev ima svoje sporočilo. Tako kot imamo pri kamišibaju opraviti z govornim jezikom, imamo pri ilustracijah opraviti z likovnim jezikom, katerega gramatiko tvorijo točka, linija, barva ter kontrast med svetlim in temnim. Pomembno vlogo imajo tudi likovne spremenljivke in načela gradnje kompozicije.

Ob primerih ilustracij za kamišibaj bomo analizirali različne likovnoformalne pristope, razmišljali bomo o likovnih tehnikah in njihovem učinkovanju pa tudi o pristopih, ki se pri kamišibaju izkazujejo kot manj učinkoviti.

Silva Karim je po izobrazbi profesorica likovne umetnosti z znanstvenim magisterijem. Za polovični delovni čas se ukvarja z likovnopedagoškim delom na osnovni šoli, za drugo polovico pa je samozaposlena v kulturi. Ukvarja se z ilustracijo, slikarstvom in keramiko. Zadnja leta se intenzivneje ukvarja s kamišibajem, kjer je dosegla nekaj vidnejših uspehov.